

Nicolae RAEVSCHI

HIDRONIME TRACO-DACICE AVÂND CONEXIUNI ETIMOLOGICE BALTICE

În articolul de față abordăm proveniența unor denumiri de ape din arealul geografic românesc. E vorba despre termenii *Bârlad, Bârsa, Bolvașnița, Botna, Buda, Colbasna, Covasna, Drislive / Drăslivița, Miletin, Strahotin, Zeletin, Molda / Moldua / Moldova, Molnița, Ringa / Ringač, Rusaia, Stavnic, Șacovăț / Sacovăț / Țacovăț, Țuțora, Ușița, Vilia*. După cum arată cercetările, cuvintele acestea au o vechime de aproximativ patru milenii. Ele au luat naștere în limba tracilor care sunt strămoșii noștri preromani mai îndepărtați. În acea vreme traca era foarte apropiată genetic de idiomul protobalticilor. Și întrucât descendentele limbii protobalticilor – v. prusiana, lituaniana, letona – își mențin existența până în epoca istorică, iar ultimele două – până astăzi, pe baza unor elemente din structura lor putem judeca despre anumite aspecte ale graiului trac, în cazul dat – despre hidronimele enumerate mai sus.

Înainte de a proceda la examinarea fiecăruia dintre termenii în chestiune, vom ilustra apropierea dintre tracă și protobaltică prin câteva exemple bine cunoscute în literatura de profil, concentrându-ne totodată atenția asupra factorilor extraglotici de natură să explice afinitățile lingvistice traco-baltice avute în vedere. Să luăm, bunăoară, toponimul dacic Μέδεκα (Castel în Dacia Mediterranea), atestat de către Procopius din Caesareia în lucrarea sa **Despre construcții** [Durdanov, p. 46-47]. Corelatul baltic al numelui dacic citat este apelativul lit. *medékas* „pădure”. În let. există chiar topon. *Mediki*. Se știe că și alte limbi indo-europene atestă cuvinte cu rad. **med-*. Cf. topon. ilir Μέδεάν (în Muntenegru) și gal. *Mediolanum* (Milano) [Vasmer, II, p. 592]. Derivate cu suf. *-k-* însă găsim numai în domeniul baltic și în cel traco-dacic. Mai mult, întrucât *-k-* în lit. *medékas* [*< medis* „pădure”] e un suf. diminutival, putem conchide că un formant similar avem și în apelativul dacic **medeka* de la baza topon. discutat. Așadar, suntem în drept să afirmăm că în traco-dacică la sensul de „pădure” al termenului cu rad. **med-* se ajunge pe aceeași cale de evoluție semantică, prin transfer metonimic, „hotar” > „arbuști ce cresc pe hotar” > „pădure”,

ca și în baltică [Vasmer, II, p. 592]. Celelalte idiomuri indo-europene, exceptând cel germanic, mențin sensul cuvântului radical în chestiune neschimbat. Cf. v. sl. *межда* „hotar”, gr. μέσος „de mijloc”, lat. *medius* „mijloc”, irl. *mide* „mediu” etc.

Un alt exemplu ce denotă existența unor relații speciale între traco-daci și baltici este hidronimul *Gilpil* semnalat de istoricul goților Iordanes. Prima parte a termenului acesta *Gil-* este pusă de către Poghiric (X-ème Congrès, p. 766) în legătură cu lit. *gilùs*, let. *dzilš* „adânc”. Pentru segmentul al doilea, Duridanov (p. 24) face trimitere la lit. *pilti* „a se revărsa”, let. *pielt* „a picura”.

E surprinzător faptul că afinitățile traco-daco-baltice găsesc confirmare și în cazul unor antroponime, cum ar fi *Degis*, fratele lui Decebal, care în anul 89 e.n. a fost trimis într-o misiune diplomatică la Roma [Izvoare, I, p. 435]. I. I. Russu (p. 101) explică termenul acesta printr-un radical indo-european cu sensul de „a arde”. Duridanov (p. 76) compară termenul dacic cu hidronimul let. *Deģis*, apoi cu segmentul *-degis* din antroponimul lit. *Iau-degis* care în ultimă analiză se leagă etimologic de verbele baltice cu același sens – lit. *deg̃ti* (*degū*) „a arde”, let. *degt* (*degu*) „id.”. De observat că termenul apelativ protosl. corespunzător are un aspect fonetic cu totul diferit – *žesti* (prez. *žegp*). În fine, vom cita și antropon. dacic *Bikilis* (un alt om al lui Decebal) [Izvoare, I, p. 697] care, după cum arată Poghiric (*ibid.*), are drept corespondent apelativ baltic, lit. *bičiulis* cu sens de „prieten”.

Cum se explică similitudinea neobișnuită dintre idiomul traco-dacic și cel vechi baltic? Considerăm că un răspuns adecvat la această întrebare s-ar putea obține dacă chestiunile în discuție vor fi puse în legătură cu problemele de ansamblu privind sciziunea comunității indo-europene și a limbii sale. Vom porni de la teza în genere acceptată de cercetători că strămoșii indo-europenilor de astăzi descind dintr-un singur popor. Mai dificil e de a determina spațiul unde și-a avut locul de trai o atare etnie, când a existat și cum s-a dezmembrat ea în grupurile pe care le cunoaște istoria. Elucidarea acestor aspecte se află în centrul preocupărilor învățaților – lingviști, arheologi, etnologi etc. – de două veacuri. Disputele pe tema în cauză sunt departe de a se încheia. În expunerea ce urmează vom releva, succint, factorii de ordin extraglotic care, într-un fel, aruncă lumină asupra afinităților lingvistice traco-daco-baltice. Dintre ipotezele avansate în problema spațiului de constituire a indo-europenilor, mai temeinic argumentată pare a fi teoria cercetătoarei americane, arheolog de profesie, Maria

Gimbutas*. Fără a intra în detalii, punctăm sumar tezele esențiale ale concepției în cauză.

Autoarea americană (p. 247) arată că în mil. V a. Chr. pe continentul nostru se delimitează opt blocuri culturale. Unul dintre blocurile acestea, denumit „Vechea Europă” (p. 197), cuprindea teritoriul unde astăzi se află Grecia, Peninsula Balcanică, Ungaria de est, România, Republica Moldova și Ucraina de sud-vest, până la Nipru. Blocul indicat consta din mai multe variante locale – Cucuteni, Gumelnița, Karanovo, Lengyel, Tripolie etc. În perioada existenței lor, mil. VII-III a. Chr., deci în epocile neolitică, eneolitică și a cuprului, culturile menționate s-au dezvoltat „într-o manieră liniară, neafectată de distrugeri și dezmembrări. Oamenii acestor timpuri trăiau într-o societate egalitară, foarte probabil într-un sistem matrilinear, nu posedau arme, cu excepția ultimului stadiu (al epocii cuprului) ...”. Comunitățile din blocul cultural despre care tratăm erau agrare și sedentare. Așezările lor erau mari, având case de până la o sută de metri pătrați, întărite spre sfârșitul perioadei discutate cu valuri și șanțuri. O trăsătură de esență ce singularizează colectivitățile umane caracterizate este rafinata lor artă – ceramica pictată, figurinele ce simbolizează zeița-mamă etc. Se recunoaște unanim că avem de a face cu cea mai veche civilizație din Europa, civilizația denumită mai ales „Cucuteni”**.

După Maria Gimbutas (p. 241), începând cu prima jumătate a mil. IV a. Chr. civilizația Vechii Europe a intrat într-o criză care apoi s-a agravat, ducând la dezagregarea, dosoluția ei. Cauza dispariției vechiului bloc cultural european este invazia repetată, la intervale cronologice mari, a triburilor seminomade de călăreți războinici din stepele nord-pontice, purtători ai unei culturi cu totul diferite, denumite prin termenul „Curgan”. Aceștia sunt indo-europenii. În mai multe studii ale sale, Maria Gimbutas a descris pe larg procesul de „curganizare” a Europei. Autoarea arată că atare bloc cultural preistoric ia naștere în mil. V a. Chr. *în stepele dintre Volga și Nipru*. Spațiul indicat este, așadar, patria primară a indo-europenilor (p. 240, 251). Elementele caracteristice definitorii ale culturii curganice sunt următoarele: o societate patriarhală, un sistem stratificat de clase, existența unor mici comunități tribale conduse de căpetenii puternice, o economie preponderent pastorală, incluzând creș-

---

* Ne orientăm în acest caz după aprecierile lui I. P. Mallory (p. 79), care consideră că, dintre toate ipotezele privind patria primară a indo-europenilor, cea mai verosimilă este concepția Mariei Gimbutas.

** După localitatea cu același nume din reg. Iași.

teea cailor, dar și cultivarea plantelor, sate mici și fortărețe, amplasate pe înălțimi, o ceramică grosolană, ridicarea unor movile (curgane) de asupra gropii defuncțiilor, sacrificii cu ocazia înmormântărilor etc.

Prima invadare de către călăreții din stepele nord-pontice a spațiului vechii civilizații europene, are loc în jumătatea întâi a mileniului al IV-lea a. Chr. Nou-veniții pătrund în Europa Centrală de-a lungul Dunării. Vechea civilizație europeană n-a fost însă anihilată. În următoarea jumătate de mileniu influența culturii curganice se intensifică, în Peninsula Balcanică și în Europa Centrală cele două culturi se amestecă. În mileniul III au loc noi invazii ale păstorilor din stepele răsăritene. Acum grupurile tribale de pe continentul nostru sunt dominate de cuceritorii seminomazi. Astfel, infiltrarea indo-europenilor în spațiile nominalizate a restructurat societatea vechilor comunități europene, a dus la hibridizarea motivelor religioase ale acestora etc. În noile condiții, satele și așezările urbane și-au redus sensibil dimensiunile ori s-au dezagregat, în artă nu mai prevalau teme feminine (p. 255). Într-un cuvânt, vechiul bloc cultural în discuție s-a indo-europenizat*.

Treptat, pe continentul nostru s-au cristalizat comunități noi de la care au provenit popoarele de mai târziu din acest spațiu. Una dintre comunitățile acestea este cea a tracilor.

Pornind de la reperele pe care le conține teoria Mariei Gimbutas, în istoria etnică a tracilor vom delimita trei perioade:

1) *Mileniile IV-III a. Chr.* În această perioadă triburile din stepele nord-pontice cuceresc și asimilează lingvistic populația băștinașă din arealul carpato-balcanic. Perioada aceasta e *pretracă*. Către sfârșitul perioadei date idiomul vorbit de pretraci e un dialect al limbii indo-europene comune;

2) *Mileniul II a. Chr.* În intervalul de timp indicat pretracii se desprind și se îndepărtează tot mai mult de celelalte grupuri indo-europene congenere. Aceasta e perioada *prototracă*. Judecând după probele lingvistice, la etapa respectivă, prototracii continuă să fie foarte apropiați de baltici;

3) *Sfârșitul mileniului II a. Chr. – prima jumătate a mileniului I p. Chr.* Perioada menționată e cea de individualizare etnică și lingvistică a strămoșilor noștri preromani, pe care vom denumi-o perioada *tracă propriu-zisă*. La etapa aceasta, tracii apar ca un factor important în istoria Europei centrale și de sud-est. Numărul triburilor lor este foarte mare.

* Unele grupuri de indo-europeni se vor deplasa spre Asia.

În ceea ce privește problema examinată în studiul nostru, admitem că, pe axa timpului, relațiile traco-baltice se plasează în a doua jumătate a mileniului III a. Chr. și în primele veacuri ale mileniului următor.

Să examinăm care sunt argumentele lingvistice privind dialectele indo-europene și amplasarea lor în spațiul discutat. O expunere amplă în acest sens ne oferă cercetătorul german W. Porzig. În capitolul VIII al lucrării sale **Gliederung des indogermanischen Sprachgebiets***, autorul vorbește despre două grupuri de limbi indo-europene. În primul rând, se delimitează grupul de vest care cuprinde celtica, latina, osco-umbriana, germanica și, ipotetic, ilira. Limbile din grupul menționat vădesc trăsături proprii, apoi ele sunt legate perechi, unele cu altele, mai strâns decât cu celelalte limbi indo-europene. În fine, în cazul dat specificul inovațiilor presupune un schimb lingvistic îndelungat între idiomurile în chestiune.

Grupul al doilea – de est – e format din ariană, baltică, slavă și greacă. Și în aceste limbi se evidențiază inovații comune specifice. Idiomurile în cauză la fel se leagă perechi între ele mai strâns decât cu oricare dintre celelalte limbi indo-europene. Contactul dintre limbile grupului de est s-au întrerupt la începutul mileniului II î.e.n., dat fiind că în acest timp elinii sunt semnalati în Grecia, iar arienii, câteva secole mai târziu, au apărut în Iran. La grupul de est s-ar mai raporta armeană, apoi traca și frigiana, precum și heta, tohara și albaneza.

După cum se poate observa, Porzig, continuând tradiția lui A. Meillet, propune o repartiție a idiomurilor indo-europene pe principii areale. Modul acesta de analiză a fost bine apreciat în literatura de specialitate. În lucrarea sa Porzig nu face referință la legăturile speciale dintre domeniul tracic și cel baltic, dar, după cum am văzut, constată că traca face parte, ca și baltica, din grupul limbilor indo-europene de est. În ultimele decenii problema relațiilor lingvistice traco-baltice, intuită încă de B. P. Hasdeu, suscită tot mai mult atenția cercetătorilor. Astfel, paralele traco-baltice au fost relevate de Toporov (1964; 1973; 1977), Poghiric (1967), Duridanov (1969) etc.

Faptele lingvistice de o atare natură, evidente și numeroase, dovedesc că, așa cum am mai semnalat, în istoria lor cele două grupuri etnice – trac și baltic – au parcurs o perioadă îndelungată de vecinătate când relațiile dintre ele, genetice, au fost foarte strânse. Duridanov (p. 100) crede că perioada de contact a seminițiilor în chestiune se

---

* În traducere: „Sciziunea arealului lingvistic indo-european”.

plasează în mil. III î.e.n. Acceptând un astfel de punct de vedere, ar fi mai potrivit să vorbim despre prototraci și protobaltici sau chiar despre pretraci și prebaltici.

O concluzie de un interes științific deosebit, formulată de Duri-danov, e că slavii nu participă la aceste contacte traco-daco-baltice. Într-adevăr, după cum subliniază și Trubačov (БР, 1982, nr. 4, p. 18), în perioada contactelor „balto-balcanice”, protoslavii, spre deosebire de baltici, aveau conexiuni mai ales cu comunitățile indo-europene de vest, apoi de centru. Pe când se aflau la izvoarele Dunării, baștina lor primară, protoslavii contactau cu viitorii italici. Aceste contacte au loc până pe la 1500 a. Chr., căci după această dată italicii s-au stabilit în centrul Peninsulei Apenine unde au fost atestați mai târziu. Un alt grup cu care vin în contact protoslavii e cel al germanicilor. În fine, deplasându-se, prin Bazinul Dunării, spre est și apoi spre Marea Baltică, protoslavii s-au întâlnit cu balticii. Aceste legături între protoslavi și baltici care încep abia acum au continuat o perioadă îndelungată. Înaintând pe la nordul Carpaților spre răsărit, protoslavii au ajuns în Bazinul superior al Niprului, baștina primară a balticilor. Contactele dintre cele două grupuri etnice s-au dezvoltat astfel încât balticii din spațiul acesta au fost asimilați. Toporov și Trubačov, studiind detaliat hidronimele din Bazinul superior al Niprului, au demonstrat că aproximativ 800 dintre atare denumiri (p. 236) au radice baltice, ceea ce înseamnă că băștinași în spațiul dat au fost balticii.

Pentru cercetarea de față este important să reținem ideea că întreruperea contactelor traco-daco-baltice ar putea fi pusă în legătură cu apariția în Bazinul Niprului a slavilor. Până la acea dată legăturile dintre traco-daci și baltici, genetice, genuine, erau foarte strânse, apropiate. De aici și posibilitatea de a explica unele hidronime de origine traco-dacă ce se păstrează până astăzi în spațiul românesc prin referințe la cuvinte din domeniul baltic.

În continuare, vom prezenta etimologiile unor termeni de referință în acest sens. Inițial, fiecare dintre atare cuvinte avea baza sa apelativă, care însă nu a fost atestată. Despre astfel de baze, am subliniat deja, ne putem crea o idee, evident, aproximativă, după termenii respectivi apelativi sau onomastici din lituaniană, letonă, v. prusiană etc. Vom mai observa că unii dintre termenii analizați presupun o filieră lingvistică străină.

Bârlad, afl. al Siretului [DRH, A., I, p. 493]. Cf. și *Берладь*, râu în Podolia [Vasmer, I, p. 157]. Weigand (Iahresbericht, XXVI, p. 88) a pus termenul acesta în legătură cu ceh. *berla* „toiaș, băț”, pol. *berto* „id.”.

Pentru Vasmer (*ibid.*) ca apelativ ar fi mai potrivit rus. *берлога* „bârlog”. Autorul din urmă face trimitere și la scr. *брлага* „băltoacă”. Nici una dintre motivațiile indicate nu par plauzabile. Nu este exclus ca secvența *Bârl-* din corpul fonetic al termenului examinat să reproducă o bază autohtonă traco-dacică comparabilă cu rad. baltic *berl-* ce apare în hidronimele lit. *Berlé, Berliné, Berlynas* și let. *Berlava*, prin care Toporov și Trubačov (p. 177) consideră, ipotetic, că ar putea să se explice denumirile de râuri din Bazinul Niprului Superior *Берлянка, Берлога, Берловец*. Soluția propusă ar fi sprijinită de faptul că cel puțin trei afluenți ai Bârladului au denumiri ce par a se clarifica mulțumitor, în ceea ce privește proveniența lor, prin referire la termeni din domeniul baltic – *Stavnic* (p. 106), *Șacovaț* (p. 107) și *Vilna* (p. 109). Vom mai observa că segmentul *Bârl-* ar părea să figureze și în oiconimul Bârlinți cu variantele *Bârlinți* și *Berlinți*, dacă denumirile acestea nu ar proveni de la antrop. *Bârlea*. Segmentul final atât al termenului rom. (*-ad*), cât și al celui est-sl. (*-адъ*) nu e limpede. Mai adăugăm că un hidron. cu baza *berl-* (*берл-*) – *Берловский* – există și în Bazinul Nistrului, propriu-zis în sectorul afluentului său Lomnița [Маштакoв, p. 16].

Bârșa, râu și ținut [DRH, D., I, p. 468]. Considerăm că apelativul de la baza acestui termen onomastic este traco-dac. **bersa-* „mesteacăn”. Corespondentul mai apropiat în domeniul baltic e v. prus. *berse*, cu același sens. După Duridanov (*ibid.*), denumirile *Bersovia* (oraș) și *Berzobis* (râu) din spațiul dacic ar fi derivate cu suf. *-uv-*, în care, în latina balcanică, *-u-* va fi substituit prin *-o-*. Formele *Bersovia* și *Berzobis* sunt deci comparabile cu lit. *Béržuvis* (lac). În limba română denumirea cercetată, *Bârșa*, se menține numai ca termen onomastic. În idiomurile baltice constatăm ambele situații: lit. *béržas* „mesteacăn”; *Bérszé, Berzé, Berzélé...* (hidronime); let. *bērzs* „id.”; *Bērzene, Bērz-upe* (hidronime); v. prus. *berse* „id.”. Vom nota și faptul că, potrivit opiniei lui H. Krahe, termenul *Bersovia* s-ar putea explica prin tema ilir. **bers-* „repede, iute”. V. Iordan (p. 81). Având în vedere corespondentele traco-daco-baltice **bersa-* / *berse* și *Bersovia* (*Berzobis*) / *Beržuvis*, interpretarea ultimă ar fi mai puțin probabilă.

Bolvașnița, râu în jud. Caraș-Severin [DRH, D., I, p. 109]. Segmentul *Bolvașn-* pare să reproducă o bază autohtonă cu conexiuni etimologice în domeniul baltic. Într-un asemenea caz, *Bolvașn-* ar consta din rad. *Bolv-* și suf. *-sn-/-šn-*. Primul component e comparabil cu let. *Bolva* (râu), lit. *Balvis* (lac), v. prus. *Balowe, Balveniken* etc. [Топоров-Трубачев, p. 167, 177]. Componentul al doilea *-šn-*, practic, e identic și el cu suf. *-sn-/-šn-* din formațiunile hidronimice baltice. În

lucrarea celor doi autori citați sunt considerate de origine baltică astfel de hidronime cu morfemul *-sn-(-sn-)* din Bazinul Superior al Niprului ca: *Добасна / Добосна / Добысна* (p. 148), *Дресна / Дросна* (p. 185), *Касна / Кошна* (p. 190-191), *Нересна* (p. 198), *Описна* (p. 199), *Пересна* (p. 201), *Расна* (p. 203), *Туросна / Тросна* (p. 210). Trubačov include în această listă adăugător denumirile *Медесна / Мецна* (p. 148) și *Вересна* (p. 149). E necesar să notăm că tipul derivațional hidronimic în chestiune a fost constatat și în spațiul baltic actual. Avem în vedere denumirile de râuri *Rukšnà, Veřsnés, Viřsnis, Virsnÿs* identificate pe teritoriul lituanian de către cercetătorul A. Vanagas [Cf. Трубачев, p. 148-149]. În arealul nostru, pe lângă *Bolvașnița*, mai pot fi semnalati încă cel puțin trei-patru termeni hidronimici având o atare structură și anume: *Colbasna* (p. 101), *Covasna* (p. 101), și *Drislive / Drăslivița* (p. 102), acesta din urmă cu *-sl- < -sn-*.

Botna, afl. al Nistrului [DRH, A., I, p. 441] și topon. În literatura de profil s-a arătat că traco-dacica cunoștea termeni onomastici cu rad. *but-*: Βούτις, castel în Dacia Mediterranea; *Boutae*, loc de intrare, dinspre sud, în Dacia [Duridanov, p. 21]. O atare bază se constată și în domeniul baltic: let. *Bute* (râu); jemait. *Бутупис, Бутышка* [Топоров-Трубачев, p. 178]; v. prus. *Butyn* (loc); let. *Butani* (loc), *Butua-kalns* (râu); lit. *Butėny káimas* [Duridanov, ibid.]. (Termenii apelativi baltici – lit. *butà*, v. prus. *buttan*, let. *buts* – înseamnă în genere „locuință”). În fine, Trubačov (p. 193) identifică hidronime cu rad. *but-* în iliră. E vorba în special despre denumirile de râuri din Bazinul Nistrului *Бутельский* și *Буты-вля* ce figurează în lista lui Maštakov (p. 16).

Exemplele dacice relevate de către Duridanov, precum și cele baltice demonstrează că în traco-dacică au existat cuvinte cu rad. *but-*, ceea ce ar putea să explice parțial și originea hidronimului *Botna*. Admitem că forma primară a denumirii în chestiune consta din rad. *But-* și suf. neaccentuat *-in(a)*: **Bútina*. Judecând după varianta mai veche – *Bodena* – ce apare la Maštakov (p. 30), vocala din sufix se va menține o perioadă îndelungată, apoi se va sincopa. Un fenomen similar atestă hidronimele din arealul niprean *Стабна* [*<* balt. **Stabinas* (cf. v. prus. *stabis* „piară”)], *Добысна* (cf. *Добошина*), *Дережна* (cf. *Деряжина*) etc. [Топоров-Трубачев, p. 113]. O altă schimbare de ordin fonetic e trecerea lui *-u-* la *-o-*. E un accident provocat de labiala *b-*. Cf. fluctuația *o – u* în *bolovan – bulvan*, *bordei – burdei*, *botnar – butnar*. Vom mai nota că termenul examinat nu ar putea fi de proveniență sl., întrucât vocalei *-u-* din rad. *but-* traco-dacic, baltic, ilir etc. în protosl. îi corespunde vocala centrală *y (ы)*. Comp. balt. *buti* „a fi” cu v. sl. *быти* „id.”

Buda, pârâu în jud. Buzău. Cf. și *Budișoara: până la gura ~ ii* (Ținutul Iași) [Documente, p. 224]; apoi forma ce apare pe harta lui Maștakov (p. 30), *Budei*, alf. al Botnei, etc. Hidronimul acesta ar putea fi traco-dacic. În orice caz, un rad. identic atestă numeroase denumiri ne-slave de ape din Bazinul Superior al Niprului: *Буда, Будачка, Будавка, Будаша, Будилка, Будка, Будля, Будлинка* etc. [Топоров-Трубачев, p. 217]. Cf. și v. prus. *Bauda, Prabauda*. Apelativul de la baza termenilor enumerați aici nu este cunoscut.

Colbasna. Aceasta este forma cea mai veche a hidronimului dat. În СГУ (p. 258) figurează ca afl. al Murafei, care la rândul său e afl. al Nistrului. La Maștakov (p. 27), pentru Bazinul Murafei constatăm var. *Колбасная*. O denumire similară – *Килбаска* [cu *u* (= *i*) din *o* în silaba închisă, fenomen specific limbii ucr.] – consemnează autorul menționat (p. 14) și ca afl. al râului *Olșinka* din același sistem hidrografic. În sfârșit, un nume de râu *Колбасовка* există în zona Niprului [Топоров-Трубачев, p. 212].

La prima vedere se creează impresia că motivantul apelativ al termenului despre care tratăm ar fi est-sl. *колбаса* „cârnat”. Asemenea interpretare e rezultatul unei asociații condiționate de similitudinea formală a două cuvinte. La nivelul conținutului, apropierea dintre „obiectele respective” ar fi anevoios de admis. Examinând hidronimul *Colbasna* sub aspect etimologic, pornim de la faptul că segmentul *-sn-* din structura sa poate fi considerat ca suf., întrucât e identic cu formantul *-sn-* din denumirile de râuri analizate deja *Bolvașnița, Covasna* etc. care se clarifică, în ceea ce privește originea, prin raportare la idiomurile baltice. Mai puțin limpede e partea rămasă *Colb-*. Presupunem că avem de a face cu rad. unui substantiv traco-dacic ce înseamnă „lebedă” comparabil cu v. prus. *gulbis* „lebedă”, lit. *gulbis / gulbė* „id.”, let. *gūlbis* „id.” După cum se poate observa, consoana inițială *c-* din etimonul postulat nu cunoaște corelat baltic. Sunetul indicat însă este atestat în sl. Cf. sorab. super. *kołp* „lebedă”; rus. *колпица* „lebedă-femelă”; *Колпь* (mai multe denumiri de râuri), *Колпино* (toponim) etc. [Vasmer, II, 297; ЕСУМ, III, p. 524-525]. Conchidem deci că termenul *Colbasna*, ca hidronim, pare să continue o denumire traco-dacică cu semnificația motivațională de „râu al lebedelor”. Rămâne neclară însă consoana inițială a cuvântului nostru. De la *Colbasna*, denumirile de râu, au luat naștere cunoscutele oiconime din r. Râbnița.

Covasna, afl. al Jijiei [DRH, A., II, p. 475]. În cazul analizat cele două componente ale hidronimului în discuție – *-cov-* și *-sn-* – vădesc corespondențe baltice relativ clare. Pentru rad. *cov-* în lit. avem ape-

lativul *covas* „stâncuță”, iar pentru *-sn-* – formantul identic ilustrat deja prin exemplele *Добысна*, *Описна*, *Медесна* etc. Ceea ce înseamnă că la origine *Covasna* semnifica „pârâul stâncuțelor”. Pentru motivații analoge cf. *Vorona*, afl. al Siretului (< est-sl. *ворон* „corb”), *Галка*, hidronim în Bazinul Niprului (< est-sl. *галка* „stâncuță”). Astfel încât, proveniența traco-dacă a termenului *Covasna* ar fi mult probabilă. Nu trebuie să ne deranjeze *-v-* intervocalic care în cuvintele moștenite îndeobște dispare: substratul autohton din limba română mai are probabil aspecte neclarificate încă.

Drăslivița / Drislive / Drislovăț, pârâu în j. Vaslui [DRH, A., I, p. 456]. Prototipul autohton al termenului discutat ar fi o formă comparabilă cu hidron. let. *Driksne* [Топоров-Трубачев, p. 185]. În denumirea respectivă, baltică, de pe harta Bazinului niprean secvența *-ksn-* pierde sunetul *-k-* și astfel ia naștere forma *Дресна*. O atare simplificare de consonantism, e de admis, cunoaște și termenul din spațiul nostru. Aici însă are loc încă o modificare: în grupul *-sn-*, *-n-* e substituit prin *-l-*. În modul arătat s-a creat termenul *Drislive* cu variantele sale *Drăslivița* și *Drislovăț*. [Segmentele finale *-ive*, *-ivița* și *-ovăț* sunt mai noi.] Trecerea grupului *-sn-* în *-sl-* se întâlnește și în alte câteva cuvinte: *slim* < ucr. *сним*, *Sletin* [Neculce, p. 500] < *Снятин*.

Miletin, afl. al Jijiei [DRH, A., I, p. 68]. Împreună cu *Strahotin*, alt afl. al Jijiei [*ibid.*, p. 10], și cu *Zeletin*, afl. al *Berheciului* [*ibid.*, p. 11], hidronimul acesta formează o serie cu partea finală identică *-etin / -otin*. (În cazul denumirii *Zeletin*, sunetul inițial *Z-* ar putea fi explicat prin asociația cu sl. *зелень* „verde”, căci forma etimologică a termenului în cauză e cu *s-* – *Seletin* [Селетин], hidronim în bazi-nul Nistrului [Маштаков, p. 20]). Faptul că termenii noștri par să aibă corespondențe în arealul baltic ne îngăduie să presupunem că ei ar putea fi de proveniență traco-dacă. Paralelismul termenilor respectivi al celor două domenii lingvistice se prezintă în felul următor. În ceea ce privește primul dintre cuvintele indicate, după cum reiese din datele oferite de Топоров (*К франк.-балт. пар.*, p. 65), în tracă este atestat un termen onomastic identic cu *Miletin–Meletinus*. Actualul hidronim rom., probabil, e aceeași denumire, dar utilizată pentru un alt denotat. Termenii onomastici baltici comparabili sunt: lit. *Meletinis*, *Meletinėle*, *Meletinė* [Топоров, *ibid.*]. În arealul baltic se constată și formații coradicală cu alte suf.: prus. *Meluken*, *Meladen*, *Meleyke*; lit. *Mėlŷnė*, *Meletà* etc. [Топоров, *ibid.*]. Cf. apelat. let. *melns* „negru”, lit. *melynas* „albastru”.

Strahotin. Admitem că la origine denumirea cercetată era un de-

rivat cu suf. *-*otin* – **Stravotin*, sensul său motivațional fiind „curs (repede)”. În idiomurile baltice cuvinte comparabile cu etimonul presupus al termenului nostru nu am constatat, însă pentru componentele sale luate izolat asemenea date pot fi ușor găsite. Astfel rad. *Strav-* se potrivește cu apelativul let. *strav(a)* „curs”, „râu repede”, „ploaie torențială”, „nor” [Невская, p. 86]. Cf. și lit. *strovė* „id.”. Al doilea component – forantul – e și el cunoscut limbilor baltice. Cf. termenii onomastici prus. *Mynotte* (p. 68), *Mylotis* (69), *Nogothin* (74), *Rabothin* (84); lit. *Narotis* (72), *Salote* (90) etc. [Топоров, *ibid.*]. În forma etimologică *-v-*, trebuie să credem, în limba română, a fost substituit prin *-h-*. Cf. *holbură* < *volbură*, *hulpe* < *vulpe*.

Zeletin. Mai sus am notat deja că forma cea mai apropiată de prototipul original al hidronimului acesta ar fi *Seletin*, nume de râu în Bazinul Superior al Nistrului. Pentru domeniul traco-dacic dispunem însă numai de o formă atestată fără suf. *-in* – *Selletes* –, cu sens tribonimic [Топоров, *Неск. нар.*, p. 56]. Cuvinte cu structură similară există și în arealul baltic. Cf. let. *Sellite*, termen onomastic neprecizat [Топоров, *ibid.*]. Pentru motivația semantică am putea să ne gândim la un verb comparabil cu lit. *selėti* „a se mișca încet”. Cf. hidron. *Nechid* < ucr. *не + xid* „curs” (< est-sl. *xod* „id.”).

Moldova, afl. al Siretului. Hasdeu (p. 300) a pus termenul acesta în legătură cu got. *mulda* „praf”, interpretare acceptată de Rosetti (CL, XXVI, 1975, p. 61-62 s.u.). Într-adevăr, atât expresia, cât și conținutul (motivația apelativică inițială) a etimonului hasdeian par să clarifice cele două planuri respective ale hidronimului nostru. Rosetti (*ibid.*) notează că forma gotică „*mulda...*” explică vocalismul termenului românesc în limba veche vorbită, de ex. Mulduvei (Câmpulung, Bucovina, 1604-1618) și în limba de astăzi: *Mulduha...*. În schimb, vocalismul *-o-* din prima silabă a termenului *Moldova* s-ar datora influenței „formei din limba oficială”. În atare caz însă rămâne nelămurit *-o-* din actele cancelărești care datează din sec. XIV. Cf. ... *dux Terre Moldavie* (a. 1384) [DRH, A., I, p. 1]; ... *Романъ воєвода овладаа землею молдавською...* (a. 1392) [*ibid.*, p. 3]; ... *отъ (ъ) поли простѣ на Молдава* (a. 1400) [*ibid.*, p. 16]. Dacă pornim de la un etimon cu *-u-* în rad., putem crede că trecerea lui *-u-* la *-o-* se produce în limba română. Cf. *mofluz* < turc. *müflüz*, *mofl* < *muft*, *mojic* < rus. *мужик*, *molă* „capaie” (reg.) < germ. *Mulde* (acesta e un alt cuvânt!), *mondir* (și *mundir*) < rus. *мундир*, *mormânt* < lat. *monumentum* (arom. *murmânt*), *morun* < ngr. *μορούνα*, *moșmol* (plantă) < turc. *mușmula*. Deci formele mai vechi și mai noi (cu *-o-* în rad.) *Molde*, *Molda*, *Moldova* nu ar fi de natură cărturărească.

O altă chestiune la fel nelămurită a etimologiei examinate e partea finală *-ova* a termenului *Moldova*. Potrivit lui Rosettii (*ibid.*), segmentul în cauză ar rezulta din *-ua* prin dezvoltarea, între *-u-* și *-a-*, a unui *-u-* și apoi prin consonificarea lui în acest context fonetic: *Moldua* > *Molduua* > *Molduva* > *Moldova*. În atare situație nu se știe cum s-a creat grupul *-ua* al formei *Moldua*. Planul conținutului nu ridică deosebite probleme, inițial prototipul termenului *Moldova* însemnând „prăfoasă”, la fel, arată Rosetti, ca și hidronimul *Prahova* care e de proveniență slavă.

În general, soluția expusă mai sus are anumite plusuri, dar și unele minusuri, care nu-i permit să depășească nivelul ipotezelor. Să luăm, de pildă, chestiunea esențială privitoare la relația dintre bazele termenilor *Molda* și *Moldova*. Ce avem aici: derivare sau altceva? După opinia noastră, răspunsul s-ar putea întrezări, dacă vom lua în considerare, în primul rând, faptul că traco-dacica posedă suf. onomastic *-uv-** și că formele sale atestate cu acest morfem par să fi cunoscut corespondente în domeniul baltic:

traco-dac. *Bersovia* (loc): lit. *Beržuvis* (râu).

traco-dac. *Seietovia (loc): lit. *Sietuva* „loc adânc într-un râu” [Duranov, p. 89]. Suf. hidronimic *-uv-* e bine reprezentat în arealul baltic. Cf. lit. *Anuva*, *Deguva*, *Garduva*, *Geluva*, *Gryžuva*, *Kurtuva*, *Latuva*, *Maižuva*, *Mituva*, *Nyžuva*, *Ringuva*, *Šešuva*, *Vaiguva*, *Varduva*, *Žeburuva* [Топоров-Трыбачев, p. 155]. În felul arătat putem crede că în forma *Molduva* am avea de a face cu suf. traco-dac *-uv-* ce figurează, puțin modificat, și în *Bersovia*, *Salsovia* și *Seietovia. Un alt argument de natură să ne apropie de fondul supoziției postulate e că rom. *Molde* / *Molda*** din atestările vechi par a fi comparabile cu forme din domeniul baltic; de exemplu, cu apelativul lit. *mulde* „nămol” [Невская, p. 53]. Pe temeiul probelor invocate presupunem că termenii *Molda* și *Moldova*

* Suf. *-uv-* ar părea să figureze și în traco-dac. *Salsovia* (localitate în Moesia Inferior [Izvoare, I, p. 739, 780]), căci baza termenului dat e un apelativ comparabil cu v. prus. *sal* „sare”; let. *sāls* „id.”, *Salce* (localitate). Cf. și Rusu (p. 120). *Salsovia*, inițial, ar fi însemnat „sărata”. În slavă, pentru *a* avem *o*. Cf. rus. *соль* „id.” etc.

** În legătură cu termenul *Molda*, notăm următoarele. În **Letopisețul Țării Moldovei** de Grigore Ureche citim: „...iară apei ... i-au zis *Molda*, sau cumu-i zic unii (!), *Moldova*”. Din acest fragment de text ar reieși că, pe timpul cronicarului nominalizat, râul despre care este vorba avea două denumiri – *Molda* și *Moldova*. Și încă un detaliu. În lucrarea sa **Toponimia minoră a Bucovinei**, I-II, Iași, 1996 (p. 211, 407), N. Grămadă constată, în două hrisoave de la Vasile Lupu, un termen cu același aspect fonetic *Molda*, dar cu alt sens – de „munte”. În studiul indicat (p. 428, 430) e dată și forma *Moldău* (cu accepție de „deal”) care apare în surse mai noi. Despre apelativul *moldă*, cu variantele sale formale și semantice, informații bogate conțin investigațiile cercetătorului ieșean I. Popescu-Sireteanu.

ar putea fi de proveniență traco-dacă și că în idiomul de origine, inițial, etimoanele lor constituiau un cuplu derivațional caracterizat prin formantul *-uv-*: *mulde „nămol”: *mulduva „nămoloasă”. Așa cum am mai remarcat, în condițiile limbii române *-u-* din rad. formelor acestea trece la *-o-*: *Mulde* > *Molde* / *Molda*, *Mulduva* > *Molduva. Cel de al doilea *-u-* a fost substituit apoi prin *-o-* grație asimilării: *Molduva > *Moldova*. (Notăm și faptul că termenii hidronimici *Molda* și *Moldova* datează din aceeași perioadă ca și celelalte cuvinte onomastice analizate, astfel încât și din acest punct de vedere explicarea lor prin coloniști germani, cum se admite de obicei, ar fi mai puțin probabilă.) În fine, suf. *-авъ* al hidron. *Молдава* din hrisoavele noastre vechi e varianta sl. a formantului în cauză. Cf. ucr. *Бобрава, Тернава, Рудава*; scr. *Трнава, Млава, Тамнава* [Трубачев, p. 54]. De la hidron. *Молдава*, în sl., a fost creat toponimul – denumire de țară – *Молдавнія*, formă presupusă deja de primul document moldovenesc (a. 1384), unde citim ...*dux Terre Moldavie* (= *dux Terrae Moldaviae*). Ca analogii semantice pentru interpretarea etimologică expusă aici, cf. *Imoasa, Nămoloasa, Tinoasa* etc. [Jordan, p. 69]. Subliniem că, la fel ca și alte câteva sunete ce caracterizează structura fonetică a unor termeni autohtoni, consoana intervocalică *-v-* din hidronimul *Moldova* (devenit apoi și toponim) reclamă o explicație aparte. V. infra.

Molnița, pârâu în jud. Suceava. La un anumit nivel de conexiuni fonetice segmentul *mol-* al cuvântului despre care vorbim pare a se identifica cu cel al râului *Moldova*. Baza primordială indo-europeană e radicalul *mul-* „nămol, lut”, în care numai *m* se menține stabil, în timp ce vocalismul și *-l-* cunosc varieri. Cf. lit. *molis* „lut”; let. *mals* „id.” [Топоров-Трубачев, p. 196], lit. *mulas* „mâl”, *molinas* „lutărie”, *muras* „glod” [Невская, p. 53-54]; rus. *мул* „mâl”, *мур* „mucegai” [Vasmer, III, p. 7, 10]; lat. *mulleus* „roșu” etc. În domeniul baltic vechi și nou, constatăm numeroase derivate cu formantul *-n-* care ar putea să se afle în relații de înrudire cu hidronimul nostru *Molnița*. Cf. denumirile de râuri din Bazinul Superior al Niprului *Моленка*, cu var. *Молянка, Молинка, Мольнинка* etc., precum și termenii onomastici: v. prus. *Moleyn*, lit. *Molingiris, Молина, Моленс* etc. [Топоров-Трубачев, p. 196]. Ceea ce ar însemna că și de data aceasta înțelesul primar al cuvântului examinat ar fi fost „măloasa, tinoasa”.

Hidronimul *Moldova* diferă de *Molnița* prin faptul că în cazul întâi etimonul atestă o altă structură derivațională, propriu-zis, conține două suf. străvechi: *-d-* și *-uv-*. Etapa **muld-/ *mold-* e observabilă în mai multe limbi indo-europene. Cf. Levițchi (p. 152-153) și ЭССЯ (XVI, p. 101).

Etapa cu *-uv-* pare a fi caracteristică în special pentru domeniul traco-dacic și cel baltic.

Ringa, afl. al Prutului. Probabil, o variantă a termenului acesta e forma *Ringaci*, posibil același afl. al Prutului, care apare pe o hartă veche ce se află în fondurile Arhivei Moldovei. Apelativul traco-dacic de la baza hidronimului în cauză – **renga* – ar fi comparabil cu let. *reņge* „râpă șerpuită”; *ręge* „curs mic de apă”, „șuvoi” [Невская, p. 77]. La datele baltice citate aici pot fi adăugate lit. *ringa* „ceva strâmb”, let. *rīdziņa* „râușor”, *Rindzele* (localitate), precum și denumirea or. let. *Rīga*, cu varianta lit. *Ringa*. Cf. Vasmer (III, p. 483). În sfârșit, vom mai nota că rad. baltic. *ring-* figurează și în hidronimul lit. *Ringuva*, menționat în pasajul referitor la proveniența termenului *Modova*.

Rusaia, afl. al Bistriței [DRH, A., I, p.420]. Baza apelativă a termenului respectiv ar fi un verb cu răd. **rus-* reprezentat în domeniul baltic prin lit. *rusėti* „a curge încet, a susura” la care ne-am mai referit. Ca formații pentru traco-dacică se citează toponimele *Rusidava*, oraș în Dacia; *Ρούσιον*, oraș pe râul Nestos care în antichitate era hotarul între Tracia și Macedonia [Duridanov, p. 60]. În arealul baltic termenii onomastici având o atare temă sunt numeroși. Cf. v. prus. *Russa*, *Rus-sow* (râuri), *Rossen* (lac), *Rusele* (pârâu), *Russe*, *Russin* (localități); lit. *Rusiy káimas* (localitate), *Rusnaitė*, *Rúsnė*, *Rusnis* (râuri), *Rusiy ėžeras* (lac) [Duridanov, ibid.; Топоров, *К фраз.-балт. пар.*, p. 86]. Pentru domeniul sl., cf. rus. *русло* „albie de râu, curs”.

În ceea ce privește termenul onomastic *Rusca*, acesta, ca hidronim, ar putea fi raportat etimologic la o bază comparabilă cu cea a v. prus. *Ruske*, lit. *Rauškas* (lac), *Ruškis* (lac), jemait. *Равшкис* (pârâu). Toporov-Trubačiov (p. 205), pentru motivația semantică a cuvintelor enumerate, fac trimitere, ipotetic, la lit. *ruškanas* „cețos, acoperit cu ceață”^{*}.

Stavnic, afl. al Bârladului la Vulturești, jud. Vaslui [DRH, A., I, p. 161]. În calitate de posibile etimologii ale cuvântului în chestiune, Iordan (p. 531-532) admite mai întâi sl. *stav* care „în polonă (sub forma *staw*) înseamnă «iaz», «heleșteu»”, dar, întrucât, adoptând o atare soluție, suf. *-nic*, în limba română, nu ar găsi justificare, se decide până la urmă în favoarea derivatului *stavnic* „herghelie”, nume de agent creat de la rom. *stavă* „herghelie”. În ceea ce privește planul expresi-

* Pentru semnificațiile termenului *Rusca* în nomenclatura onomastică românească, v. I. Lobiuc, *Toponime dacoromâne cu radicalul rus-* în **Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”**, XXV, Iași, 1988, p. 409-424.

ei, ambele interpretări par a fi verosimile. Latura semantică însă e mai puțin limpede.

Se poate admite că în cazul cercetat etimonul căutat e un cuvânt autohton având rad. **stab-* comparabil cu hidronimele din Bazinul Superior al Niprului, de origine baltică, *Стабна / Стабенка / Стабница*, pentru care cf. Toporov-Trubačiov (p. 117, 209, 240). Potrivit autorilor menționați (p. 209), termenul *Стабна* care reprezintă întreaga serie indicată provine din balt. **Stab-* prin mijlocirea sl. *Стабьна* sau direct din balt. **Stabin-*. Se citează ca probe concludente hidronimele v. prus. *Stabingen*, *Stabynotilte*, oiconimul lit. *Štabinas*, precum și apelativul motivant care în v. prus. e *stabis* „piatră”. Pe temeiul celor expuse conchidem, ipotetic, că la nașterea sa, hidronimul nostru ar fi însemnat „pietrosul”. Partea finală *-nic* a termenului *Stavnic* trebuie pusă pe seama mediului specific în care s-a dezvoltat limba română în arealul său de nord și nord-est. Pentru trecerea lui *-b-* la *-v-*, cf. *gravnic* [DI] <*grabnic*, *ohavnic* [DI] < *ohabnic*. Rămâne de văzut dacă hidronimul asemănător fonetic *Stebnic*, alt afluent al Bârladului [DRH, A., I, p. 222], nu trebuie și el raportat aici.

Șacovăț / Sacovaț / Țacovăț, afl. al Bârladului [DRH, A., II, 16, 81 ș.a.]. În actele din Moldova forma obișnuită e cea cu *ș-* inițial. La Dimitrie Cantemir însă (p. 29), întâlnim varianta cu *s-*: *Sacovăț*. Într-un alt act în cuvântul examinat, pentru *ș-/s-* avem *ț-*: *Țacovăț* [DRH, A., II, p. 236-237]. Primele două variante par a avea motivație etimologică mai limpede. Într-adevăr, dacă admitem că hidronimul analizat are o bază comparabilă cu date din domeniul baltic – anume cu lit. *šaka* „braț de râu”, „ramură”; let. *saka* „id.” [Невская, p. 87] –, planul expresiei, și în special oscilația *ș-s*, precum și cel semantic, în ceea ce privește termenul nostru, ar găsi o rezolvare. Deci, la originea sa *Șacovăț* însemna „ramificație”, „gârlă”.

Să vorbim acum despre varianta a treia *Țacovăț*. Se crede că *ț-* în forma examinată ar fi o greșeală. Cf. DRH (A., II, p. 237). Nu ne pronunțăm în problema aceasta. Notăm numai că în Bazinul Superior al Niprului există hidronimele *Шаколовский* și *Цоколовский*, pentru Toporov și Trubačiov (p. 213), etimologic neclare. Autorii menționați compară însă termenul întâi cu cel de al doilea. Sub raportul indicat, întrucât denumirea *Шаколовский* ar putea fi legată genetic de lit. *šaka*, ar urma că și hidronimul *Цоколовский* se include în seria cuvintelor onomastice cu bază baltică. Așadar, nu ar fi exclusă posibilitatea ca toate cele trei variante din arealul nostru să aibă corespondente fonetice în domeniul baltic. E necesar să subliniem și faptul că în slavă baza respectivă – cf. rus. *coxa*

„sprijin”, „crăcană” [Vasmer, III, p. 729] – diferă sensibil atât fonetic, cât și semantic de cuvintele rom.

Țuțora, vad pe Prut. În documentele vechi denumirea în discuție este atestată cu *-o-* în prima silabă. Cf. ...на цоцорин(ъ) брод(ъ) „la vadul de la Țuțora” [DRH, A., I, p. 394]. V. și DRH (A., II, p. 58, 244, 257). Pentru a ne apropia de etinomul căutat al termenului acesta e necesar să ținem seama de specificul africateri *ț* și al perechii sale *č*. Nu rareori consoanele în cauză derivă din același sunet simplu *k*. Totodată ele, cronologic, dar și spațial, se pot substitui una prin alta. De exemplu, *c* (*k*) lat., succedat de *e*, în româna comună devine *č*, iar apoi în arom. și megl. acest *č* trece în *ț*. Avem deci următorul paralelism: drom. *čeară*, *čeară*, *čer*, *čerb*, *čină* / arom. *țeară*, *țeară*, *țer*, *țerb*, *țină* < lat. *caepa*, *caera*, *caelum*, *cervus*, *cena*. O atare corespondență se constată și în domeniul baltic, iar într-un plan mai larg și în cel balto-slav etc. Cf. lit. *čiuka* „porc”: let. *cuka* „id.”, lit. *čičeris*: let. *ciecere* [Топоров-Трубачев, p. 212]; rus. *чepвъ* „vierme”: let. *cirmis* „id.”, rus. *чepвъ* „secere”: let. *cirvis* „id.”. Pildele aduse aici demonstrează că în arealul baltic sunetul primordial *k* în poziție de palatalizare se reflectă atât ca *č*, cât și ca *c* (*ț*). Pentru etimologia studiată un interes aparte prezintă termenul onomastic let. *Ciecere*, cu *c* (= *ț*), întrucât cuvântul dat, prin planul expresiei sale, ne conduce spre ideea că și hidronimul *Цецорка* din Bazinul Superior al Nistrului [Маштаков, p. 21] e de origine baltică și că termenii aceștia, împreună cu denumirea din spațiul nostru *Țuțora* / *Țoțora*, ar putea fi considerați ca o isoglosă traco-daco-baltică.

Deosebirile de vocalism ale celor trei termeni ar fi în relație cu împrejurarea că rad. primar al cuvintelor date pare a fi cvasionomatopeic, cu variantele **cecere-* / **cecor-*: **čečer-* / **čečor-*. După cum vedem, variantele cu *c* (*ț*) sunt ilustrate de termenii baltici *Ciecere* (let.) și *Цецор(ка)*, precum și de rom. *Țuțora* / *Țoțora*. Variantele cu *č*, în special forma *Чечора*, apar ca hidronime în Bazinul Superior al Niprului, deci de asemenea într-un spațiu baltic, dar și în unele regiuni est-sl. [Vasmer, IV, p. 356; Топоров-Трубачев, p. 212]. Primordial, rad. în discuție trebuia să fi avut sens de „ceva cocârjat, curbat, strâmb, ciufulit”. De unde e de presupus că inițial *Țuțora* / *Țoțora* denumea un pârâu cotit, șerpuit, sinuos.

Ușița, afl. al Stavnicului [DRH, A., II, p. 274]. Segmentul *Uș-* al acestui hidronim e comparabil cu *Уша*, râu în Bazinul Dvinei apusene, și cu denumirea identică din Bazinul Superior al Niprului [Топоров-Трубачев, p. 212]. În zona Niprului sunt atestate și formele radicale, fără suf., dar cu *-s-*/*-ss-* intact – *Уса* / *Усса*. Pentru baza apelativă a termenilor ono-

mastici din spațiul baltic, vechi și nou, se fac trimiteri la lit. *úosis / ousis* „frasin”, let. *ōsis* „id.”. În domeniul sl., apelativele respective vădesc un fonetism sensibil diferit: rus. *ясень*, bg. *ясен / осен*, pol. *josén* etc. [Vasmer, IV, p. 564]. Consoana *-r-* în var. *Urșița* [DRH, A., II, p. 528] s-ar datora apropierii acestui hidronim de apelativul *urs* (pl. *urși*).

Vilia, afl. al Prutului [DRH, A., II, p. 285]. Var.: *Velia*, *Gelea*. Un hidron. parțial identic cu *Vilia* e *Vilna*, afl. al Bârladului [DRH, A., II, p. 274]. Var.: *Vinnea*. Pentru termenul din urmă Iordan (p. 349) citează și var. *Velna*, *Gelna*. Principalele denumiri ale seriei par a avea în arealul baltic corespondențe evidente. Forma *Vilia* din nordul Moldovei e comparabilă cu lit. *Vilija*, afl. al Nemanului. Pentru *-e-* din varianta *Velia* putem face referință la lit. *Vel(upis)* sau v. prus. *Vel(owe)*, termeni citați de Toporov-Трубачев (p. 179). Formele cu *-n-* au și ele perechi baltice. Cf. v. prus. *Wilén*, lit. *Veliuonis* (lac), *Veliuona* [Toporov-Трубачев, *ibid.*]. În sfârșit, potriviri similare cu formele noastre vădesc și hidronimele de aceeași origine baltică din Bazinul Niprului: *Вилия* (două denumiri) [Toporov-Трубачев, p. 251]; *Велёйка*, *Веленка*, *Веленя*, *Вельня* [Toporov-Трубачев, p. 179]. Faptul coincidențelor formale ale cuvintelor acestea și semnificația lor comună, ca hidronime, ne permite să presupunem că în cazul acesta de asemenea ar fi vorba despre o izoglosă traco-daco-baltică. Care ar fi baza apelativă a termenilor în discuție? După cum notează Vasmer (I, p. 315), denumirea de râu *Vilija*, K. Buga o explică prin verb. lit. *vieloti* „a răsuci, a împleti”. E. Karski, detaliizând această idee, consideră că inițial *Вилия* însemna „râu șerpuit, cu cotituri” [Vasmer, *ibid.*]. Explicația relevantă pare a fi cea reală. Într-adevăr, de la rad. primordial **vi-*, probabil onomatopeic, se puteau crea denumiri de râuri cu cursuri sinuoase, furtunoase, precum și de diverse fenomene stihionice*. Deci rom. *Vilia / vilna*, lit. *Vilija* / v. prus. *Wilén* ar fi un alt exemplu de natură să illustreze conexiunile genetice traco-daco-baltice.

Recapitulând cele expuse, formulăm câteva concluzii de ordin intra-și extralingvistic. Cel puțin unele dintre exemple cercetate pot fi văzute

---

* Remarcăm aici că poate și substantivele românești *vicol* și *viscol* s-ar raporta la grupajul de termeni de o atare natură. Primul dintre cuvintele indicate e comparabil cu segmentul *Вихол-* al hidronimului de origine baltică din zona Niprului *Вихолка* [Toporov-Трубачев, p. 163], cel de-al doilea – cu toponimul *Вискули* [*Visculi*], denumire în Rezervația Belovejscaia Pușcea. Pentru suf. *-ol-* mai notăm oiconimul lit. *Medžiolai* și varianta sa etimologică, hidronimul niprean *Мядзиол* [Toporov-Трубачев, *ibid.*]. În ucr. există de asemenea un cuvânt de genul în cauză – *віхола* „furtună, vifor”, dar, judecând după segmentul *-ol-*, originea sa nu ar fi pur slavă.

ca relice din limba strămoșilor noștri preromani. O altă deducție e că pe baza materialului analizat am avea dreptul să conchidem că dacii nordici sau „liberi”, cum îi numea V. Pârvan, s-au menținut ca o etnie aparte o perioadă mai îndelungată față de frații lor din zona limbii latine care către finele epocii antice deveniseră un fragment al masivului etnic romano-fon. Supoziția dată poate fi argumentată prin dovezi de natură lingvistică. Astfel, unele hidronime de origine dacă analizate în prezentul studiu atestă trăsături fonetice ce diferă radical de aspectul fonic al cuvintelor moștenite din limba latină. Într-adevăr, în lexemele din idiomul italic consoanele intervocalice *-l-* și *-v-*, de pildă, se transformă complet: *-l-* devine *-r-*: *filum* > rom. *fir*, *mola* > *moară*, iar *-v-* dispăre: *mutavi* > *mutai*, *novus* > *nou*. Atare schimbări fonetice sunt postlatine, ele nu pot fi anterioare secolului VI p. Chr. E necesar să mai subliniem că procesele de acest gen persistă o anumită perioadă de timp. În cazul discutat aici putem spune că legitățile fonetice date au limite cronologice stricte: ele se consumă în secolele VI-VIII, apoi încetează de a mai fi active. De aceea cuvintele de proveniență veche slavă cu *-l-* sau *-v-* în corpul lor fonetic, întrucât sunt împrumutate mai ales începând cu secolul IX, păstrează consoanele intervocalice respective neschimbate. Cf. *smoală* < v. sl. *смола*, *slavă* < v. sl. *слава*. Vom spune deci că, de vreme ce în hidronimele traco-dace *Miletin*, *Zeletin*; *Șacovăț* și *Moldova* sunetele intervocalice indicate se păstrează intacte, se impune concluzia că termenii respectivi pătrund nu în latina dunăreană, ci în descendenta ei deja individualizată – limba română – după ce procesele fonetice în cauză încetează de a mai fi active. Ceea ce înseamnă că dacii liberi din Moldova, Transilvania de nord, Bucovina și din zonele limitrofe își mențin graiul până la începutul evului mediu. Ei s-au integrat în masivul etnic al poporului nostru nu romanizându-se, ci românizându-se.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ivan Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien // Linguistique balkanique*, XIII (1969), nr. 2.
2. Max Vasmer (M. Фасмер), *Этимологический словарь русского языка*, I-IV, Moscova, 1964-1973.
3. C. Poghirc, *Les rapports entre le thraco-dace et le balto-slave / X-ème Congrès International des Linguistes, Résumés des communications*, București, 1969.
4. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967.
5. *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964.

6. Maria Gimbutas, *Civilizație și cultură* // Traducere din limba engleză de Sorin Paliga, prefață și note de A. C. Florescu, București, 1989.
7. I. P. Mallory (Дж. П. Мэллори), *Индоевропейские прародины* // Вестник древней истории, 1997, nr. 1.
8. W. Porzig, *Gliederung des indogermanischen Sprachgebiets*, Heidelberg, 1954.
9. A. Meillet, *Les dialects indo-européens*, Paris, 1922.
10. V. N. Toporov (В. Н. Топоров), *Несколько иллирийско-балтийских параллелей из области топониматики* // Проблемы индоевропейского языкознания, Moscova, 1964.
11. V. N. Toporov (В. Н. Топоров), *К фракийско-балтийским языковым параллелям (I)* // Балканское языкознание, Moscova, 1973.
12. V. N. Toporov (В. Н. Топоров), *К фракийско-балтийским языковым параллелям (II)* // Балканский лингвистический сборник, Moscova, 1977.
13. Cicerone Poghir, *Considérations sur les éléments autochtones de la langue roumaine* // Revue roumaine de linguistique, XII (1967), nr. 1.
14. ВЯ... *Вопросы языкознания*, Moscova, 1952.
15. V. N. Toporov, O. N. Trubačiov (В. Н. Топоров, О. Н. Трубачев), *Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья*, Moscova, 1962.
16. DRH, A. – *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, București, 1975; vol. II, București, 1976.
17. Jahresbericht... *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1894...
18. P. L. Maștakov (П. Л. Маштаков), *Список рек Бассейнов Днестра и Буга (Южного)*, Petrograd, 1917.
19. DRH, D. – *Documenta Romaniae Historica, D. Relații între țările române*, vol. I, București, 1977.
20. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
21. O. N. Trubačiov, *Названия рек правобережной Украины*, Moscova, 1968.
22. *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea* // Moldova în epoca feudalismului, vol. X, Chișinău, 2005.
23. СГУ – *Словник гідронімів України*, Kiev, 1979.
24. ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови*, I-III, Kiev, 1982-1980.
25. Ion Neculce, *O samă de cuvinte, Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1974.
26. L. G. Nevskaja (Л. Г. Невская), *Балтийская географическая терминология*, Moscova, 1977.
27. Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Istoria critică a Romanilor*, vol. I, București, 1875.
28. CL – *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1956.
29. V. V. Levičchi (В. В. Левицкий), *Сравнительно-этимологический словарь германских языков*, Сербăuți, 1994.
30. ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков* // Redactor: O. N. Trubačiov (О. Н. Трубачев), Moscova, 1974.
31. DI – *Dicționar invers*, București, 1957.
32. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1975.